

KAD JE OSNOVAN SAMOSTAN SV. PETRA U SELU

Mnogi su kušali odgovoriti na pitanje, kada je nastala opatija sv. Petra u Selu na području današnjih Jesenica. Rački datira prvu vijest o njoj od 1065. do 1074. godine,¹ Kukuljević misli, da je ona sagrađena 1070.,² a Kaer oko 1073.³ Bulić je otkopao njezine temelje i tvrdi, da su i samostan i crkva postojali već oko 1060.,⁴ a Šišić od oko 1060. do oko 1064. godine.⁵ Karaman drži najvjerojatnijim, da su i crkva i samostan podignuti sedamdesetih godina XI. stoljeća.⁶ – Barada naprotiv proteže traženi datum do devedesetih godina istoga stoljeća.⁷ Baradi se pridružio Viktor Novak, koji također uzimlje c. 1090. godinu kao godinu gradnje toga samostana.⁸

Neka nam bude dopušteno ovdje još jedamput raspraviti isti problem.

1. – Zadužbinu sv. Petra u Selu podigao je i prostrani joj posjed vlastitim sredstvima priskrbio imućni i ugledni Splitsanin Petar, sin Crnoga ili Gumaja (*Petrus Zerni⁹qui et Gumaii filius*) zajedno sa svojom ženom Anom.¹⁰

¹ Rački dr. Fr., *Documenta historiae Croatiae periodum antiquam illustrantia*, 98 – Zagrabiae 1877.

² U Radu Jugosl. akad. LXXXI., 6.

³ Kaer pop Petar, Dvije opatije, Sv. Petra Gumajskoga i Sv. Stjepana de Pinis, 31, 33 – Spljet 1890.

⁴ *Bullettino di archeologia e storia dalmata* LX–LXII., 101–102 – Spalato 1919–1922.

⁵ Šišić Ferdo, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, 539, 662; *Isti*, Priručnik izvora hrvatske historije, 275 – Zagreb 1914.

⁶ Karaman Ljubo, Još o kralju Slavcu (*Zgodovinski časopis – Kosov zbornik – VI/VII*, 265 – Ljubljana 1952/53). U istom članku (str. 259–268) Karaman opsežno obrazlaže svoje mišljenje.

⁷ Barada dr Miho, *Dinastično pitanje u Hrvatskoj XI. stoljeća* (*Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* L., 182–186 – Split 1932); *Isti*, *Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062–1075)* u Radu Jugosl. akad. CCCXI., 202–217.

⁸ Viktor Novak – Petar Skok, *Supetarski kartular*, 42, 50, 190 – Zagreb 1952.

⁹ Ovdje je izvan svake sumnje oblik *Zerni* genitiv, jer se inače ne bi mogao razumjeti veznik *et* ispred ličnoga imena *Gumaii*, ni tu ni na drugim dvjema mjestima u kartularu Petrove zadužbine, gdje je isto ime zapisano u obliku *Černi* (Rački, n. dj., 127, 144; Novak–Skok, n. dj., 213, 230 (101), 231 (105)). Ime Petrova oca ostalo nam je zabilježeno još jedino u nekom dokumentu Sustjepanske opatije, i to u nominativnom obliku *Zirno* (Rački, n. dj., 61). Taj završetak na -o u funkciji nominativa singulara Skok smatra pravičnim sa gledišta romanskoga jezičnog osjećaja (Novak–Skok, n. dj., 247).

¹⁰ Rački, n. dj., 127; Novak–Skok, n. dj., 213 (1).

Obitelj Crnoga u Splitu značila je za splitske samostane otprilike ono, što je obitelj Madijevaca, koji su u XI. stoljeću bili biskupi i priori u Zadru, bila za zadarske. Prior Madije, i njegov rod po muškoj i ženskoj lozi, mnogo puta su bogato obdарили zadarske opatije sv. Krševana i sv. Marije,¹¹ a neki su iz istoga roda vodili sada jednu sada drugu od onih dviju istaknutih zadužbina kao opati ili opatice. – Sličnu ulogu, gotovo kroz isto vrijeme, odigrao je u splitskoj povijesti gradski prior Crni i njegov najbliži rod. Splitski naime nadbiskup Pavao, brat Crnoga, sagradio je crkvu sv. Marije na Poljuđu. Nju je zatim sa pripadnim zemljišnim posjedom ostavio (1030. god.) svojemu ocu Prestanciju, koji je onda bio gradski prior.¹² Crni je tu crkvu naslijedio od oca (oko 1032. god.), ali je darovao gradskoj opatiji sv. Stjepana. Pod stare dane svojega života obukao je benediktinsko odijelo te se upisao u broj redovničke braće na Sustjepanu sa željom, da bude pokopan u njihovoj crkvi.¹³ Napokon je njegov sin Petar, nekoliko godina kasnije, u svemu tome slijedio primjer svojega oca, ali prema vlastitoj zadužbini u Selu. Osim toga što je spomenuti Petrov stric splitski nadbiskup Pavao obdario sustjepansku opatiju, Petrov brat Dobre opatovao je u istoj zadužbini te joj potkraj života ostavio čitavu svoju baštinu.¹⁴ Napokon je Petrov sinovac Grgur bio prvi opat u Selu,¹⁵ a Petrovi su sinovi, kao *fundatores* ili *haereditarii*, imali bdjeti nad patrimonijem te zadužbine.¹⁶

Najveći dio argumenata i glavna pomagala za odgovor na pitanje, kada je Petar osnovao opatiju u Selu, crpemo iz njezina kartulara.¹⁷ Prva polovina ovoga kodeksa sadržava opsežnu ispravu, u kojoj Petar opisuje, kako je dao posvetiti crkvu u Selu te na koji je način i čime dotirao novoosnovanu zadužbini te joj potkraj života ostavio čitavu svoju baštinu.¹⁴ Napokon je koje nova opatija nije mogla nastati. Tu naime, između ostaloga, Petar pripovijeda, kako je u spomenutoj crkvi postavio za prvoga opata svojega sinovca (ili nećaka: *nepotem*) Grgura po savjetu i uz pomoć nadbiskupa Lovre,¹⁸ a taj Lovre nije nikako zasjeo na splitsku metropolitansku stolicu prije 1060. godine.¹⁹ Prema tome ni opatija nije bila organizirana prije te godine.

Primorski župan Rusin obdario je Petrov samostan nekim zemljama. Poslije Rusinove smrti taj je dar potvrdio njegov brat Slavac.²⁰ Barada je dokazivao, da je Slavac bio vladar Neretvana, i to poslije 1088. godine, pa bi se i osnutak samostana u Selu imao protegnuti do devedesetih godina XI.

¹¹ Sr. darovnice Madija (Rački, n. dj., 21, 23, 25), kralja Krešimira IV. (Rački, n. dj., 67, 73, 90). Čike (Rački, n. dj., 66, 96, 124, 125) i Većenje (Rački n. dj., 125, 154-156).

¹² Rački, n. dj., 39-40.

¹³ Rački, n. dj., 40-41, 61-62.

¹⁴ Rački, n. dj., 120-121; S. Milinović, Solinski s. Petar (Viestnik hrvatskog arheološkoga društva VI., 45 - Zagreb 1884).

¹⁵ Rački, n. dj., 129; Novak-Skok, n. dj., 215 (6).

¹⁶ Rački, n. dj., 136; Novak-Skok, n. dj., 222 (70a).

¹⁷ Fotografске snimke čitavoga kartulara, njegov prijepis te arheološke, historijsko-topografske, paleografske, diplomatske i hronološke studije, kao i lingvističku analizu v. Novak-Skok, n. dj.

¹⁸ Rački, n. dj., 129; Novak-Skok, n. dj., 215 (6).

¹⁹ Thomae Archidiaconi Historia Salonitana (digessit Dr. F. Rački), 54 - Zagrabiae 1894.

²⁰ Rački, n. dj., 98; Novak-Skok, n. dj., 223 (72-75).

stoljeća.²¹ To je vremenska granica s druge strane ili, točnije, nitko dosada nije iznio nijednoga razloga, zbog kojega bi se poslije toga termina imao produljiti datum utemeljenja svetopetarske opatije u Selu.

Ostaje nam, dakle, da tražimo vrijeme njezina osnutka između 1060. godine i devedesetih godina XI. stoljeća.

2. – Najprije ćemo kušati pokazati, kako je samostan postojao već 1080. godine.

a) 11. listopada 1080. godine bila je posvećena crkva sv. Petra u Selu, a ona je već tada posjedovala knjige potrebne za monaški kor, kao što su: *liber passionum sanctorum, antiphonarium nocturnale i psalterium*.²² Ne bi imalo smisla namicati te skupe liturgijske rukopise za bilo koju crkvu, kada u njezinu koru zbor redovnika ili svećenika, i po danu i *po noći*, ne bi morao održavati konventualnu psalmodiju. Najmanje bi bilo razborito utrošiti znatna materijalna sredstva za nabavu glomaznih, a nepotrebnih priručnika za jednu seosku crkvu u doba, kada je svaka knjiga predstavljala dragocjenost, a svaki veći kodeks čitav imetak. Petar, međutim, odmah na početku popisa stvari ističe, da je crkvu opskrbio misnim priborom i onim koralnim knjigama *prije svega (inprimis quidem)*, kao najnužnijom opremom. Dakle su one knjige već onda imale služiti svojoj svrsi.

Neka nas ne zbunjuje, što je za čitav zbor monaha nabavljen samo po jedan primjerak koralnih tekstova, jer su onda svi u koru čitali ili pjevali okupljeni oko istoga kodeksa, koji je bio istaknut na osvijetljenu mjestu i ispisin tako krupnim pismenima, da su se i izdaleka mogla lako raspoznati.

Mogao je, doduše, Petar sagraditi i opskrbiti crkvu s namjerom, da do nje kasnije uredi samostan i monaški kor. Ali bi u tom slučaju bila besmislica, što on u uvodu svoje isprave ističe, kako je prema vlastitim silama i moćima pribavio sve, što su mu božji službenici – to jest monasi, koji su bili u toj crkvi – diktirali, da im je *potrebno (quaecumquae tamen necessaria eiusdem – to jest ecclesiae – Dei servis dictantibus erant, optulimus ibi)*.²³

U tom se citatu riječ *Dei* ima pridružiti idućoj riječi *servis*. Da su se pak monasi običavali nazivati *Dei servi*, ili sličnim imenom, imamo dosta potvrda i u našim povijesnim vrelima.²⁴ Dapače je pri kraju te iste Petrove isprave označen zbor monaha ili crkvenjaka kod crkve sv. Petra (u Solinu ili u Priku) kao *servi sancti Petri*.²⁵ I napokon u samom zaključku isprave, za koji svi priznaju da je napisan 1080. godine, Petar svojim baštinicima daje naredbe korisne *ecclesiae et ibi servientibus* (a ne *servituris*). Drugim riječima: već tada su u Petrovoj crkvi u Selu bili monasi, koji su u njoj služili držeći *cotidianum officium*.²⁶

b) U Selu je, dakle, sigurno postojao samostan prije konsekracije crkve, premda ga Petar, u popisu njezina inventara, što ga je podastro biskupu pri-

²¹ Barada, n. mj.

²² Rački, n. dj., 127; Novak-Skok, n. dj., 213.

²³ Novak-Skok, n. dj. 213.

²⁴ Tako je i Petrov otac Crni predao crkvu sv. Marije u Poljudu *in possessionem servorum Dei et coenobii sancti Stephani* (Rački, n. dj., 61). Isto tako se Crni pridružio *numero servorum sancti Stephani*, kada je u bolesti obukao benediktinski habit i, na taj način postao brat monasima na Sustjepanu (Rački, n. mj.).

²⁵ Rački, n. dj., 135–136; Novak-Skok, n. dj., 222 (70).

²⁶ Rački, n. dj., 136; Novak-Skok, n. dj., 222 (70a).

godom te konsekracije, ne spominje izričito. Nije ga pak ni trebalo ovdje izrijekom spomenuti, jer prema kanonskim propisima biskup posvetitelj mora prije obreda posvete provjeriti, je li dovoljno dotiran sakralni objekt, što se ima posvetiti. U našem slučaju biskupa je direktno interesirao posjed crkve, a ne samostana, koji nije ni mogao konsekrirati, jer se samostani samo blagoslivlju, a ne posvećuju.

Ali zato Petar tu pripovijeda, da se zavjetovao, kako će u toj crkvi ošišati glavu i obući redovničko odijelo blaženoga Benedikta.²⁷ Nadalje, kako je u istoj crkvi postavio opata i u njoj onaj zavjet ispunio te kako je sagrađio stanove za monahe.²⁸ Dalje Petar navodi, kako je pred tom crkvom i pred svima monasima kupio jedanput slugu Bolca, a drugi put slugu Dedonju.²⁹

Isto tako ni pohvala na dugom nadgrobnom natpisu, koji je urezan na Petrovu sarkofagu sigurno poslije osnutka opatije, u kojoj je on postao redovnički subrat, ne kaže, da je Petar sagrađio samostan, nego crkvu ili hram.³⁰

Zašto, ni ovdje ni u Petrovu popisu, nigdje nije spomenut samostan izričito svojim imenom, bit će nam jasno, ako dozovemo u pamet, da je u ranijem Srednjem vijeku, i po svijetu i kod nas, u dokumentima ne jedamput za pojam samostana upotrebljena riječ crkva. Na primjer kod nas: Ivan, monah iz Splita, 1050. godine predaje crkvu sv. Silvestra na Biševu *in ecclesia sanctae Dei Genitricis et virginis Mariae, quae dedicata est in insula Tremiti*, u ruke opata opatije toga imena.³¹ Isto tako opat sv. Kuzme i Damjana na otoku Pašmanu i opatica Sv. Dimitrija u Zadru (1194. god.) utvrđuju po okolici Biograda na moru granice između *crkve* (to jest samostana) sv. Damjana i *crkve* (to jest samostana) sv. Dimitrija,³² a *koludri* u Poveljima na Braču (1184. god.) služe u *crkvi* (to jest u samostanu) *svetago Ioana*.³³

Na isti način, Petar nije isključio samostan, nego je upravo mislio na nj, kada je odmah na početku svoje isprave kazao, da je sve zemlje, što ih je kupio oko crkve, predao *in domo Dei*.³⁴ U vrijeme hrvatskih narodnih kraljeva, a i kasnije, nalazimo u našim stranama više puta mjesto *monasterium* napisano *domus Dei*.³⁵

²⁷ Rački, n. dj., 129; Novak-Skok, n. dj., 215 (6).

²⁸ Rački, n. mj., Novak-Skok, n. mj.

²⁹ Rački, n. dj., 134; Novak-Skok, n. dj., 220 (50), 221 (52). ³⁰ Novak-Skok, n. dj., 19

³¹ Barada, n. dj., 177. ³² Smičiklas T., *Codex diplomaticus II*, 266-267.

³³ Ostojić Ivan, *Benediktinska opatija u Poveljima na Braču*, 32 - Split 1934.

³⁴ Rački, n. dj., 127; Novak-Skok, n. dj., 214 (1).

³⁵ Tako, na primjer, 1070. godine kralj Krešimir IV potvrđuje darovnicu Radovana iz *Nina domui Dei*, to jest *in monasterio sancti Chrisogoni* (Rački, n. dj., 80-83). Isto tako u suvremenoj darovnici (1073. god.) u korist samostana sv. Marije u Zadru satnik Većenjeg kaže: *praecipio fieri in domo sanctae Mariae de Jadera omnem possessionem meam* (Rački, n. dj., 90, 95), a listina, koja se pripisuje hrvatskom kralju Stjepanu II (1088/9 god.), *Spalatinum coenobium sancti Benedicti* zove također *Domum Dei* (Rački, n. dj., 148-149). - Taj se običaj i kasnije dugo održao. Tako su neki ljudi obećali (1234. god.), da ne će škoditi topuskoj opatiji i da će joj biti vjerni. Sastavljač isprave je to ovako izrazio: *promiserunt, quod domui Toplicae non nocerent, et quod domui Toplicae amodo essent fideles* (Smičiklas, n. dj., III. 414). Jednako je srpski kralj Stefan Uroš (1305.-1307. god.) potvrdio *domu svetyje Bogorodice Ret'ě'skvyje*, to jest ratačkoj opatiji, darovanje svoje majke kraljice Jelene (Smičiklas, n. dj., VIII., 98).

Ta nas opažanja samo utvrđuju u uvjerenju, da je samostan u Selu postojao prije posvete crkve ili prije 11. listopada 1080. godine.

c) Naša argumentacija pretpostavlja, da čitava prva polovina kartulara sv. Petra u Selu, gdje je više puta govor i o crkvi i monasima i opatu te zadužbine, sačinjava prijepis jedne jedinstvene isprave, izdane 11. listopada 1080. godine. Nju je dao Petar, na zahtjev nadbiskupa Lovre, sastaviti iz mnogobrojnih izvadaka raznih karata i noticija prigodom posvete samostanske crkve. Ta je isprava datirana i naslovljena na prvoj, a zaključena na 15. strani kodeksa, gdje fondator uz prijetnju vječnoga prokletstva nalaže, neka se sve, što je on svojoj zadužbini u čast božju namro i naprijed popisao, uzdrži, čuva i brani na korist crkve i monaha, koji u njoj služe.³⁶

Svako kidanje ili komadanje te isprave ne raspleće, nego zapleće smisao njezina sadržaja. Ako to nije jedan dokument, koliko ih onda ima, i gdje treba početi, a gdje završiti svaki od njih? Barada, na primjer, našu ispravu dijeli u dvije darovnice: prva mu je od početka kartulara do riječi *Nam post multorum annorum curricula* na 4. strani istoga kodeksa, a druga odatle do kraja Petrovih naredaba i prijetnja na 15. strani kartulara.³⁷ Međutim, Viktor Novak za neke kupovine, koje su zabilježene na 10., 11. i 12. strani kartulara, dopušta, da su se izvršile prije citiranih riječi sa 4. strane,³⁸ pa bi vremenski pripadale onoj prvoj darovnici. Osim toga Viktor Novak našu ispravu dijeli još u tri ili četiri grupe.³⁹

Zacrtno je, doduše, u tekstu opsežnoga popisa blizu četrdeset križeva, koji dijele jednu kupovinu od druge ili razlučuju pojedine privatnopravne poslove, što su ondje navedeni u sažetom obliku, ali oni ne omeđavaju nove Petrove popisne dokumente. Zadnji je naime križ stavljen na 12. strani kartulara, u sredini pobrojavanja kupljenih sluga, i pod taj križ dolazi završna sankcija na 15. strani. Nitko, međutim, nije kazao niti će kazati, da se taj križ nalazi na početku zadnjega Petrova dokumenta.

Na šesnaest mjesta je prepisivač isturio početno veliko slovo pred lijevi rub pisanih redaka, ali ni ta neobičnost ne može naznačivati početke novih isprava, jer tako isturena velika slova nisu uvijek na početku novoga izvoda, nego kojiput usred njega. Kao glavnu raskrnicu u Petrovu popisu, kako rekosmo, oni koji protežu osnutak samostana do devedesetih godina, nalaze u riječima *Nam post multorum annorum curricula* na 4. strani kodeksa, ali baš početno slovo toga odlomka nije istureno, nije dapače ni na početku retka, već usred slovne crte.

Pisar je svih prvih četrnaest i po strana kodeksa, to jest sve do onih zaključnih naredaba i prijetnja, ispisao u neprekinutom kontinuitetu punih redaka bez ijedne nove alineje. Naprotiv, na daljini pet strana, što ih je taj isti pisar neposredno zatim svojom rukom još napisao, omeđasio je predmete novih dokumenata sa sedam jasno vidljivih novih alineja, ostavivši prije svake dosta prazna mjesta na prethodnim recima.

Na koncu dodajmo, da je *Petar (Ego Petrus)* sa svojom ženom, začetnik i izdavač svega, što je opisano u ovoj prvoj i dugačkoj ispravi, o kojoj go-

³⁶ Rački, n. dj., 127-136; Novak-Skok, 213-222 (1-70a).

³⁷ Barada, n. dj., 179.

³⁸ Novak-Skok, n. dj., 198, 199.

³⁹ Novak-Skok, n. dj., 159-160.

vorimo, a odmah iza nje dolaze darovnice nekoliko drugih osoba (*Memoratorium facio ego Brana...; Brevem recordationem facio ego Rusinus...; Denique ego filio Draganego Prozano offerro terra...*).⁴⁰ – Spomenutu Petrovu ispravu smatrao je jedinstvenom i Rački te je u svojoj kolekciji starih hrvatskih dokumenata objelodanio pod jednim brojem kao jedan spis i datirao je čitavu jednim datumom: »Anno 1080«.⁴¹

3. – Dosada smo htjeli pokazati, da je samostan u Selu bio organiziran prije listopada 1080. godine. Sada ćemo pak, na temelju istoga kartulara, kušati taj datum pomaknuti nekoliko godina naprijed.

a) Pošto je Petar prikazao, na koji je način i zašto je podigao samostan, i pošto je u izvodu jedne noticije spomenuo samostanskoga celerarija Dretila pa u drugoj opata i monaha Paulina, nastavlja, kako je kupio zemlju u Prosiku od nekih svojih rodaka. Isti izvod noticije o toj kupovini kasnije je u kartularu ponovljen još jedamput, da bi se pokazalo, kako je bila zaprijetila ozbiljna pogibelj, da samostan izgubi onu zemlju, i kako je presudom kralja Zvonimira bila spašena.⁴²

Evo u čemu je stvar. Zvonimir je bio dao svojem ujaku Strezi pravo pobiranja poreza sa kraljevskih zemalja, što su se prostirale po Mosoru te od Solina do Bijaća. Zvonimirov ujak je taj porez zahtijevao i s one zemlje u Prosiku, što je Petar bio kupio za svoju zadužbinu. Radi obrane prava vlasništva Petar je pošao pred kralja u Šibenik i sa sobom poveo one, koji su mu bili prodali naprijed imenovanu zemlju. Tu je dokazao, da ona nije kraljevska, nego njegova, kupljena od privatnika. Zvonimir mu je nato potvrdio pravo na onu i još jednu zemlju pred kardinalom Petrom (*ante presbiterum Petrum, cardinalem*) i pred još deset vrlo uglednih svjedoka crkvenoga i građanskoga reda.

Iz pisma pape Grgura VII. zetskom kralju Mihajlu doznajemo, da je spomenuti kardinal Petar bio papin legat u našim stranama i da se do 9. siječnja 1078. godine još nije bio vratio u Rim.⁴³ Prema tome imamo pravo datirati svjedočanstvo kardinala Petra u kartularu i, dosljedno, postojanje samostana u Selu 1077/78 godine.

b) Nakon spomenute zemlje u Prosiku, kupio je Petar još jednu zemlju nad Solinom, a potom (*deinde*) u Solinu mjesto, na kojemu je uredio mlin. Zatim poslije mnogo godina (*deinde post multos annos*) ustali su neki, da mu otmu taj mlin, ali je Petar i tu obranio svoje pravo.⁴⁴

Kada tako stoji ubilježeno u ispravi izdanoj 1080. godine, tada je Petar mnogo godina prije toga i kupio ono mjesto i na njemu podigao mlin. Kako

⁴⁰ Novak-Skok, n. dj., 222 (71)....

⁴¹ Rački, n. dj., 127.

⁴² Rački, n. dj., 130, 131–132, 133; Novak-Skok, n. dj., 217 (17), 218 (28, 32), 225 (84). – Prema Račkome (n. dj., 506) Dretil je bio Dubrovčanin, ali se čini, da u grupu dubrovačkih svjedoka ulaze ona tri Ivana i Anastazije ispred riječi *isti sunt testimonia Ragusaeorum*. (Slično se i na 24. strani kartulara riječi *isti testificaverunt* odnose na svjedoke navedene prije ovoga izraza).

⁴³ Jaffé Phillipus, *Regesta pontificum Romanorum*, p. 625, nr. 5061 (3799) – Lipsiae 1888; Farlati, *Illyricum sacrum III.*, 150; Kukuljević Ivan, *Codex diplomaticus I.*, 161 – Zagreb 1874; Rački n. dj., 211–212.

⁴⁴ Rački, n. dj., 132; Novak-Skok, n. dj., 218–219 (32–36).

se pak sve to pripovijeda iza tolikih izvoda, u kojima se spominju opat i monasi u Selu, znači, da je i samostan u Selu nastao mnogo godina (*multos annos*) prije 1080. godine.

4. – a) Glavni razlog, radi kojega Barada⁴⁵ i Viktor Novak⁴⁶ ne dopuštaju mogućnost, da bi naš samostan bio osnovan prije devedesetih godina XI. stoljeća, jest tvrdnja, da je Slavac, koji se u kartularu javlja kao vladar (*rex*), negdje tih godina naslijedio Jakova, neretvanskoga vladara (*ducem*). Zbog pojave toga Slavca Viktor Novak stavlja poslije posvete crkve, to jest poslije 1080. godine sve, gdje se u kartularu govori o Slavcu, i sva mjesta, gdje se u izvodima noticija spominju supetarski opat ili njegovi monasi. Dapače, jedan posao iz Petrova popisa (gdje je govor o kupovini nekoga mlina) proteže čak poslije Kolomanova nastupa na hrvatsko prijestolje.⁴⁷

Do Barade su hrvatski historičari držali, da je Slavac kraljevao u Hrvatskoj i to, između Krešimira, koji se posljednji put javlja 1073. godine, i Zvonimira, koji je okrunjen početkom listopada 1076. godine.⁴⁸ Barada naprotiv niječe, da je Slavac uopće sjedio na hrvatskom prijestolju. Za nj je Slavac bio jedino neretvanski vladar, i to u zadnjem deceniju XI. stoljeća, jer je, navodno, dotle u neretvanskoj oblasti vladao Jakov.⁴⁹

Međutim, toga *Jacobum, Marianorum ducem*, kojega Barada nazivlje vladarom, nalazimo spomenuta samo dva puta, i to mnogo prije devedesetih godina.

Prvi put, kada je Petar uz mnogo splitskih plemića bio zamolio i *Jacobum, Marianorum ducem*, da prisustvuje vanparničkom objašnjavanju između Petra i nekoga Miroslava zbog nekih zemalja nedaleko položaja određenog za crkvu. Po nagovoru svih pozvanih prisutnika sklopljena je nagodba, kojom je Miroslav za osamdeset modija ječma priznao Petru sporne zemlje i još mu dodao u blizini neku glavicu ili humak (*monticellum*). Na toj nagodbi su svjedočili: spomenuti Jakov s vojnicima iz svoje pratnje, njegov rizar Zavid, oni splitski plemići i još veliki broj Poljičana.⁵⁰

Po sudu Barade ta raspra i nagodba bile su prije gradnje crkve i prve darovnice Petrove,⁵¹ a po mišljenju Viktora Novaka to se moglo zbiti u toku gradnje crkve ili malo prije same gradnje.⁵² – Svakako se taj događaj morao dogoditi dosta vremena prije kupovine one zemlje u Prosiku, o kojoj je kasnije – kako smo već vidjeli – sudio kralj Zvonimir 1077/78 godine. O Jakovljevu je naime svjedočanstvu govor na 3., a o kupnji Prosika istom na 10. strani Petrove isprave, poslije dvadeset i pet izvoda raznih karata i no-

⁴⁵ Barada, n. dj., 183.

⁴⁶ Novak-Skok, n. dj., 34, 196–197.

⁴⁷ Novak-Skok, n. dj., 201–203.

⁴⁸ Šišić, Povijest Hrvata, 538–555.

⁴⁹ Barada, n. dj., 178–183.

⁵⁰ Rački, n. dj., 128; Novak-Skok, n. dj., 214 (1) – Barada (n. dj., 183) tvrdi, da je Jakov ovdje sudio, ali kartular vrlo jasno kaže, da je on ovdje bio zamoljeni svjedok, a ne nadležni sudac. I Viktor Novak (n. dj., 171) zaključuje, da je Jakov u Poljicima imao vrhovnu jurisdikciju, ali mislimo, da se to odavle nikako ne da zaključiti. Dapače smijemo protivno tvrditi, da Jakov takvu jurisdikciju u Poljicima nije mogao ni imati ni vršiti kao neretvanski vladar, jer Poljica nisu bila u neretvanskoj oblasti.

⁵¹ Barada, n. dj., 181.

⁵² Novak-Skok, n. dj., 195.

ticija, te pošto je već kazano, da je Petar obrijao glavu i obukao odijelo sv. Benedikta u svojem samostanu.

Drugi i posljednji put se čita *Jacobus, dux Marianorum*, izvan našega kartulara u Zvonimirovoj darovnici samostanu sv. Benedikta u Splitu, po Račkome datiranoj 1076.–1078. godine. Tu se Jakov javlja kao Zvonimirov legat u poslu splitskih koludrica.⁵³ Ali kako Barada sumnja u autentičnost te darovnice,⁵⁴ a Viktor Novak je kategorički niječe,⁵⁵ to im ne može poslužiti kao dokaz, da je Zvonimir kao kralj zatekao Jakova na mjestu neretvanskoga vojvodstva.

Susreće se, doduše, *Jacobus morsticus* nekoliko puta, najprije u našem kartularu pa zatim u nekim drugim dokumentima, uvijek kao svjedok, do 1088/89 godine.⁵⁶ No taj je Jakov bio (pri)morski župan, a ne vladar Neretvana. Atribut *morsticus*, *moristicus* ili *marsticus* razlikujemo od oznaka *iudex*, *rex* ili *dux Marianorum*. Dopuštamo, da su nastojnici s oznakom *Marianorum* ili *Maranorum* bili odgovorni za poslove sa čitavoga područja neretvanske oblasti,⁵⁷ ali tvrdimo, da su morstici upravljali samo jednim njezinim dijelom.

Doznajemo naime preko Konstantina Porfirogeneta, da su na teritoriju Neretvana bile tri županije,⁵⁸ od kojih se, prema Šišiću, jedna zvala Primorska ili Morska.⁵⁹ I na dokumentu iz 1050. godine, u kojemu je govor o osnivanju monaške cele na otočiću Biševu kod Visa, dovoljno je istaknuta razlika između dvaju pojmova. Na Biševu najprije svjedoči Berigoj, *iudex Maranorum* (kojega Barada zove »u svemu samostalno glavlara Neretljana«), pa onda za njim tri neretvanska župana.⁶⁰ Upravo jedan od takvih župana mora da je bio u posljednjoj četvrti XI. stoljeća i naš *Jacobus morsticus*.

Da pak citirani atribut *morsticus* poslije *Jacobus* označuje upravo (pri)morskoga župana, jasno nam svjedoči završetak Zvonimirove darovnice splitskomu nadbiskupu iz 1078. godine, gdje su uz imena drugih svjedoka označena i imena *Pribinae cetinstici*, *Jacobi morstici*, *Adamizi nonensis iupani*, *Stresigne breberstici*, *Desimiri corbavistici*.⁶¹ Slično završava i isprava Stjepana II, kojom ovaj kralj potvrđuje splitskim koludricama teritorij Pusticu u Lažanima, koju Rački datira 1088/9 godine. Tu čitamo: *Actum est hoc ante notitiam horum testimoniorum.... Jacobi morstici, Stresigna breberistici, Viseni zetinstici, Dragoslavi sagorstici, Vratina polstici, Osrina dridistici*.⁶² Ako su svi ostali u citiranim dokumentima navedeni

⁵³ Rački, n. dj., 113.

⁵⁴ Barada dr. Miho, »Episcopus Chroatensis« (Croatia sacra II., 206 – Zagreb 1931).

⁵⁵ V. Novak, Dva splitska falsifikata XII. stoljeća (Buličev zbornik, 547–569 – Zagreb/Split 1924).

⁵⁶ Rački, n. dj., 117, 132, 147, 149; Novak–Skok, n. dj., 219 (34, 35).

⁵⁷ Takvi su: *Drosaicus Marianorum iudex* (Rački, n. dj., 336), *Berigui rex Marianorum* ili *Berigoj iudex Maranorum* (Barada, Dinastično pitanje, 177) i naš ovdje *Jacobus Marianorum dux*.

⁵⁸ Rački, n. dj., 405–506.

⁵⁹ Šišić, Povijest Hrvata, 673–674.

⁶⁰ Barada, n. dj., 177.

⁶¹ Rački, n. dj., 117.

⁶² Rački, n. dj., 149.

župani bili na čelu pojedinih županija, onda je i ovaj Jakov, koji je u nabrajanju s njima pomiješan, bio župan jedne županije, a ne samostalni vladar nad više županija.

Dakle *Jacobus*, kao *dux Marianorum*, ne može biti zaprekom datiranju osnutka samostana prije Zvonimirove krunidbe, pa ni u slučaju, da je Slavac naslijedio Jakova u svojstvu neretvanskoga vladara.

Je li *Jacobus, Marianorum dux*, jedna te ista osoba kao i *Jacobus morsticus*, ne znamo. Nije isključeno, ali ne možemo dokazati, da je isti Jakov u mladim godinama u hrvatskoj vojsci vodio neretvanske čete, a kasnije preuzeo županiju, koja je pripadala njegovu rodu. Županiju je mogao baštiniti poslije smrti bližega rodaka (oca ili brata) Rusina, jer su u vrijeme narodnih vladara »plemenski župani bili s nasljednim pravom unutar plemenske teritorije ili županije.«⁶³

Barada naprotiv dokazuje, da je Rusin naslijedio Jakova i da je vladar Jakov živio barem do 1088/9. godine. Međutim, ako smo se uvjerali ili barem posumnjali, da ne mora biti isto *dux Marianorum* i (pri)morski župan (*morsticus*), nema razloga ne dopustiti, da je *Rusinus Morsticus* mogao stajati na čelu (pri)morske županije prije nego *Jacobus Morsticus*.

b) Barada osim toga tvrdi, da se vladanje Slavca u Hrvatskoj ne temelji ni na jednom dokumentu, nego jedino i isključivo na proizvoljnoj kombinaciji *Luciusa*.⁶⁴

Do nas su doprla u prijepisima dva dokumenta, koji poznaju kralja Slavca. Prvi je popis posjeda opatije u Selu, gdje njezin utemeljitelj, među prvim događajima, pripovijeda, kako se u ono vrijeme desilo, te je došao *in nostris partibus Slavizo rex et Petrus banus nec non Sarubba causa discordiae, quae erat inter Slavzo et Lubomiro*.⁶⁵ Za Splitsanina, koji se nalazi u samostanu, kojega su posjedi na području Poljica, *nostrae partes* mogu biti samo ili splitski ili poljički teritorij.

Pred sud toga Slavca i bana Petra pozvali su Poljičani Tugarani Petra Gumajeva. Kralj Slavac, dakle, vrši sudbenu jurisdikciju nad Splitsanima i Poljičanima, nad podanicima Hrvatske i na teritoriju Hrvatske pa je prema tome on kralj te zemlje. Sud je održao u crkvi *beati Petri in Olmisi*, koja još i danas stoji blizu desne obale Cetine, dakle na poljičkoj strani.

Nije poznato, da se u Neretvanskoj oblasti vladar zvao *rex* ili kakav dostojanstvenik *banus*. Te su vlasti bile u Hrvatskoj. Doduše, pisar je već spomenute biševske isprave, Talijan Falco, u njezinu tekstu Berigoja okrstio *rex Marianorum*, ali se sam Berigoj na istoj ispravi dao potpisati: *Ego Berigoj, iudex Maranorum*.⁶⁶ Sigurno je Berigoj bolje od onoga stranca znao, koji je njegov pravi naslov.

Prijepis jedne druge isprave, također u kartularu sv. Petra u Selu, spominje, da je *Slaviz rex* tomu samostanu potvrdio neke zemlje u Trsteniku, koje mu je bio darovao njegov pokojni brat (pri)morski župan Rusin. Kralj Slavac je usto istomu samostanu poklonio i svoj dio zemlje u onom predjelu.

⁶³ Šišić, n. dj., 673.

⁶⁴ Barada, n. dj., 180.

⁶⁵ Rački, n. dj., 129; Novak-Skok, n. dj., 215 (6).

⁶⁶ Barada, n. dj., 177.

Iz toga, što su ta dva brata na zapadu od one crkve sv. Petra, kod koje je Slavac sudio, posjedovali zemalja, zaključuje Barada, da je ta crkva bila na teritoriju Neretvana.⁶⁷ Mogli su ti Neretvani imati posjeda i na poljičkom području, kao što mnogi pogranični stanovnici posjeduju nekretnina u susjednoj zemlji i kao što su biskupi, crkve, samostani i plemići iz dalmatinskih gradova uživali prihode s brojnih imanja u hrvatskom zaleđu, mnogo prije nego što su se ti gradovi sjedinili s Hrvatskom. Još lakše su Neretvani mogli imati posjeda na poljičkoj strani, ako je neretvanska oblast već onda pripadala Hrvatskoj.

Ispravnije postavlja granice neretvanskoj oblasti Viktor Novak, kada kaže: »Nije bez načenja historijska činjenica, da je taj neretljanski vladalac, u posljednjoj deceniji XI. stoljeća presuđivao na poljičkoj strani. Ta činjenica sama od sebe govori i kazuje, da je Slavac imao pod svojom vlašću širu oblast, nego što je sama neretljanska oblast.«⁶⁸ Dapače isti pisac na drugom mjestu donosi i ovo: »Došao je u poljičke strane hrvatski kralj Slavac, ban Petar i još, očigledno velikodostojnik Saruba, da se presudi spor, koji je imao kralj Slavac sa tepčijom Ljubomirom.«⁶⁹

S obzirom na zadnje riječi toga citata ima se primijetiti, da se Ljubomir javlja kao tepčija tek 1088/9 godine.⁷⁰ Međutim, u našem kartularu Ljubomir još nije tepčija, a Slavac je već kralj. Radi toga bismo smjeli zaključiti, da Ljubomira, koji je još 1076. godine spomenut kao sidraški župan,⁷¹ nije promaknuo u čast tepčije na svojem dvoru njegov protivnik kralj Slavac, nego neki pozniiji kralj, ali opet svakako prije devedesetih godina XI. stoljeća.

Ako tvrdimo, da je Slavac bio kralj Hrvata, time ne niječemo, da je on istodobno, i upravo zato, bio također vladar Neretvana. Ali da je on bio *jedino* vladar ili *rex* Neretvana, sigurno bi u kartularu pisar označio zemlju ili narod toga stranog vladara, kao što je označio, da je Jakov bio *dux Marianorum*. Ali jer to nije učinio, kao što nije učinio, kada je kasnije u tekstu jednom spomenuo kralja Zvonimira, znači, da su i Slavac i Zvonimir bili njegovi kraljevi.

Ako je pak Slavac bio hrvatski kralj, nema mu mjesta nego između 1074. i 1076. godine ili, točnije, između kralja Petra Krešimira IV i kralja Zvonimira. Dosljedno tome, njegova darovnica Petrovoj zadužbini nije mlađa od tih godina. S tim više, što je oba puta u kartularu govor o Slavcu prije nego o Zvonimiru. Dakle od Slavca obdareni samostan postojao je barem 1074/6 godine.

5. — Barada još tvrdi, da darovnica kralja Slavca nije mogla nastati prije 1080. godine, jer crkva nije bila sagrađena prije te godine, i jer je njezina posveta izvršena odmah poslije sagrađenja.⁷² Međutim, nigdje ne piše, da crkva nije bila sagrađena prije 1080. godine, nego da je posvećena 1080. godine.

⁶⁷ Barada, n. dj., 183.

⁶⁸ Novak-Skok, n. dj., 198.

⁶⁹ Novak-Skok, n. dj., 43.

⁷⁰ Rački, n. dj., 149.

⁷¹ Rački, n. dj., 106, 164, 167.

⁷² Barada, n. dj., 180-181.

Monasi su vrlo lako mogli provoditi redovnički život u Petrovoj zadužbini i više godina prije nego što je bila posvećena njihova crkva. Analogni slučaj, gotovo u isto vrijeme, zgodio se kod koludrica sv. Marije u Zadru. Njihova je crkva bila posvećena četvrt stoljeća poslije, nego što im je Čika sagradila samostan,⁷³ ma da ta crkva nije ni stotinu metara bila udaljena od biskupove residencije.

a) Obred posvete samostanske crkve redovito se vršio tek pošto su i crkva i samostan bili potpuno gotovi. Za svoju crkvu kaže Petar da je dovršio radom umjetnika,⁷⁴ a sastavljač njegova epitafa hvali ga, kako smo već vidjeli, da je utvrdio i uredio hram. Sigurno se na oba mjesta mislilo na ured slikama ili na freske. Od najstarijih se naime vremena velika briga ulagala oko oslikavanja benediktinskih crkava ne samo radi ukrasa, nego još više iz didaktičkih motiva. Svatko, a osobito nepismeni vjernici, trebali su sa crkvenih zidova naučiti i što imaju vjerovati i kako se moraju kršćanski vladati. Zato se u ranom Srednjem vijeku držalo, da opatijska crkva nije dovršena prije, nego što je oslikana.⁷⁵ Za zidno pak oslikavanje crkve na morskoj obali trebalo je duže vremena ispitivati, a vjerojatno i liječiti zidove, kako ne bi žbuka, izložena morskoj posolici, primala ili propuštala vlagu. Potpuno suhi zidovi, kakve zahtijevaju freske, u našim primorskim crkvama i danas su prilična rijetkost.

Petar nije napisao, da je crkvu dao posvetiti odmah poslije sagrađenja, nego protivno. Njegove naime riječi *denque iam peracta (ecclesia) eandem consecrari rogavimus*⁷⁶ možemo ovako prevesti: »Napokon smo zamolili, da se posveti crkva, koje je već prije⁷⁷ bila do kraja gotova« ili »Napokon smo već jednom (ili tek sada)⁷⁸ zamolili, da se posveti crkva, koja je prije bila potpuno dovršena«.

Ali je i bez toga crkva mogla ostati mnogo godina neposvećena. Za liturgijsku upotrebu dovoljno je bilo, da je opat (ili njegov delegat) blagoslovi. I danas u samoj Hrvatskoj ima više stotina crkava – među njima znatan broj većih od crkve u Selu – koje velikim dijelom već vjekovima služe kultu, a još nisu od biskupa posvećene niti će, vjerojatno, ikada biti posvećene. Takvih blagoslovljenih, a neposvećenih crkava nalazimo ne samo po selima nego i usred gradova. Obavezno se posvećuju samo katedrale, ali su i neke katedrale ostajale po više godina neposvećene.⁷⁹

b) S druge strane, jedino ureden i upućen samostan mogao je na selu pristojno primiti biskupa konsekratora s brojnim klerom i drugim odličnim uzvanicima, koji su obično po više dana znali slaviti ovako rijetku svečanost.⁸⁰ Da je tako nekako bilo u našem slučaju, svjedoči nam Petar, kada

⁷³ Rački, n. dj., 76, 128; Novak-Skok, n. dj., 215 (5).

⁷⁴ Rački, n. dj., 127; Novak-Skok, n. dj., 213 (1).

⁷⁵ Schmitz Philibert, Histoire de l'ordre de saint Benoît II., 283 – Maredsous 1948.

⁷⁶ Rački, n. dj., 127; Novak-Skok, n. dj., 213 (1).

⁷⁷ Forcellini Aegidii Totius latininitatis lexicon II., 457. – Patavii 1771.

⁷⁸ Divković Mirko, Latinsko-hrvatski rječnik za škole, 569 (Zagreb 1900) pod riječi *jam* bilježi i ovo: »napose se upotrebljava *jam* da se označi, da se na što nenadano dugo čekalo te zadocnilo«.

⁷⁹ Karaman, n. dj., 260.

⁸⁰ Schmitz, n. dj., I., 295 – Posveta crkve je najsvečanija među svima posvetama.

kaže, da je radi proštenja došlo na konsekraciju veliko mnoštvo ljudi iz grada i izvana.⁸¹

6. – a) Imena svjedoka mogu nam također biti od nekakve pomoći, da barem približno odredimo godinu, što je tražimo. Na Petrovim je kupoprodajama među mnogobrojnim svjedocima navedeno i desetak imena, koja se javljaju još na nekim drugim datiranim dokumentima.

Polovica od tih imena nalazi se na ispravi splitskoga nadbiskupa Lovre, kojom je za novoosnovani ženski samostan sv. Benedikta u Splitu potvrdio posjede i prava stečena od 1060. do 1069. godine. Evo tih zajedničkih svjedoka i na Petrovu popisu i na Lovrinoj ispravi: *Johannes Mesagalina*,⁸² *Forminus Spalatinus, qui et Busica*,⁸³ *Duymus Dragoviti*,⁸⁴ *Johannes de Porta*,⁸⁵ a možda i onaj svećenik, koji je kod Petra označen *Lasca*,⁸⁶ a kod Lovre *Masca*.⁸⁷ – Osim tih, podžupan Ozrec svjedoči i na Petrovoj kupnji (*Osrizzo podsuppo*)⁸⁸ i na nekoj Krešimirovoj darovnici samostanu na Sustjepanu (*Osrizii podiuppi*) oko 1069. godine.⁸⁹ U istim se ispravama navodi kao svjedok i podžupan Grgur (*Gregorii podiuppi*,⁸⁹ *Gregorio podzuppo*).⁹⁰

Iz toga, što se većina od navedenih svjedoka javljaju u takozvanom drugom dijelu Petrove isprave – poslije nego što je kazano, da je opatija organizirana, – izvodimo vjerojatan zaključak, da je samostan sv. Petra u Selu nastao šezdesetih godina XI. stoljeća.

b) Nadbiskup Lovre u navedenoj ispravi pripovijeda, kako se za novi ženski samostan sv. Benedikta u Splitu, koji je osnovan njegovim nastojanjem, prijavilo nekoliko vrlo odličnih Splitski, među njima i gospođa Ana.⁹¹ Iz našega pak kartulara doznajemo, da je udovica Brana, majka trogirskoga priora Drage, pred svima koludricama sv. Benedikta, dakle sigurno u istom samostanu, poklonila *monasterio* sv. Petra u Selu zemlje od Sikirice pod Stubicom.⁹² Moglo bi biti, da je ona »gospođa Ana« žena našega Petra, da je dugo živjela skupa s udovicom Branom u istom samostanu, te da je Brana u znak prijateljstva pred smrt izabrala upravo zadužbinu svoje prijateljice, pa joj ostavila spomenute zemlje. Kada bi se podatak o gospođi Ani iz isprave nadbiskupa Lovre doista odnosio na Petrovu ženu Anu, on bi samo potvrdio naš datum zavjetovanja njezina muža i utemeljenja opatije u Selu. Izvan svake je naime sumnje, da je ženski samostan u Splitu bio podignut, napučen i dolično opskrbljen upravo šezdesetih godina XI. stoljeća.

c) U jednom izvodu, što je unesen u Petrov popis zajedno s drugima 1080. godine, Petar je zabilježio, kako je kupio dječaka (*puerum*) Zlobu

⁸¹ Rački, n. dj., 127; Novak-Skok, n. dj., 213 (1).

⁸² Rački, n. dj., 77, 128, 129; Novak-Skok, n. dj., 214, (3), 216 (8).

⁸³ Rački, n. dj., 76, 128; Novak-Skok, n. dj., 215 (5).

⁸⁴ Rački, n. dj., 76, 132; Novak-Skok, n. dj., 218 (32).

⁸⁵ Rački, n. dj., 77, 134; Novak-Skok, n. dj., 220 (41).

⁸⁶ Rački, n. dj., 128; Novak-Skok, n. dj., 214 (4).

⁸⁷ Rački, n. dj., 76.

⁸⁸ Rački, n. dj., 132; Novak-Skok, n. dj., 218 (32).

⁸⁹ Rački, n. dj., 79.

⁹⁰ Rački, n. dj., 132; Novak-Skok, n. dj., 219 (35).

⁹¹ Rački, n. dj., 76.

⁹² Rački, n. dj., 179; Novak-Skok, n. dj., 222–223 (71).

u njegova oca. Oslobodio ga je, školovao i doveo do svećeničke časti, neka služi u njegovoj crkvi i u njoj ostane čitav svoj život.⁹³ Ako računamo, da pojam *puer* označuje dječaka do petnaeste godine života,⁹⁴ i da je Zloba zaređen za svećenika barem u dvadeset i četvrtoj godini, onda je Petar već šezdesetih godina XI. stoljeća morao početi voditi brigu za školovani podmladak samostana.

7. – Veliku poteškoću protiv tako ranoga datiranja opatije u Selu nalaze Barada⁹⁵ i Viktor Novak⁹⁶ na četvrtoj strani kartulara, u jednome od prvih izvoda, koji počinje s riječima *nam post multorum annorum curricula*.

a) Prema spomenutim piscima ondje Petar pripovijeda, da se mnogo godina, pošto je sagradio crkvu, razbolio i bio izgubio nadu, da će preboljeti. Radi toga se zavjetovao, kako će, ozdravi li, primiti tonzuru i monašku haljinu u toj svojoj crkvi. Istom poslije Petrova ozdravljenja, kažu oni, ureden je samostan. – Dopuštamo, iako ne vjerujemo, da se sve to tako dogodilo, ali je u tom slučaju crkva morala biti sagrađena poslije 1060., a samostan ureden oko 1069. godine.

b) Međutim, ovdje treba opaziti, da spomenuti izvod u Petrovoj ispravi dolazi neposredno iza one nagodbe s Miroslavom i da je taj izvod u stvarnoj vezi s onom nagodbom. U tom se, naime, izvodu opisuje, kako je nastao novi spor radi onoga humka, što ga je Petru bio ustupio Miroslav, i na koji je način riješen.

Zbog toga je moguće i ovaj drugi smisao: Petar se razbolio mnogo godina poslije nagodbe s Miroslavom, a ne mnogo godina poslije podignute crkve. Same su pripreme za izgradnju, a još više za dolično dotiranje zadužbine, mogle trajati *multorum annorum curricula*. Dosta je pročitati, koliko je mnoštvo zemljišnih čestica trebalo nakupiti po Poljičkom primorju i na području Solina, na raznim stranama, od pedesetak vlasnika, a neki su se među tima teška srca te vjerojatno poslije dužega oklijevanja i pogađanja rastavljali od svoje djedovine. Isto tako je morala proteći dosta vremena, dok se nabavila mnogobrojna i prikladna radna snaga za gospodarstvo nove opatije.

Takvo tumačenje pretpostavlja, da je Petar sa ženom bio najprije zaključio (*innivimus consilium*) sagraditi crkvu sa samostanom, a zatim se u bolesti zavjetovao (*votum voti*), da će i on sam u toj crkvi (*in praefata ecclesia*) primiti monaška obilježja.

c) Napokon se može dati i jedno treće tumačenje onom odlomku, gdje je govor o Petrovoj bolesti i zavjetu. Moglo je biti, da je izrazom *nam post multorum annorum curricula decidi in infirmitate* Petar htio označiti tok godina poslije vlastitoga rođenja, i da taj podatak pripada na *curriculum*

⁹³ Rački, n. dj., 134; Novak-Skok, n. dj., 220 (45). – Na jednom mjestu Viktor Novak (n. dj., 199) kaže, da je Petar odredio Zlobu »za crkvu, a ne za manastir«, a na drugom mjestu iste knjige (str. 103), da je i Zloba »bio vezan pravilima benediktinskoga reda, kome je pripadao sv. Petar«. Ovo zadnje držimo ispravnim jer su redovito takvi *pueri oblati* postajali samostanskim svećenicima. Ostali, koji su u odmakloj dobi nepismeni stupali među monahe, redovito nisu bili prikladni za školovanje.

⁹⁴ Forcellini, n. dj., III. sub. v. *puer*.

⁹⁵ Barada, n. dj., 180.

⁹⁶ Novak-Skok, n. dj., 195–196.

vitae Petra, a ne crkve. Drugim riječima, da je Petar obolio u odmaklim godinama.⁹⁷

Dok on to pripovijeda, nije htio istaći, kada je, nego zašto je uzeo na se monaške znakove: zato, jer se (*nam*) pod starost bio razbolio i zavjetovao.

U bilo kojemu od ta tri tumačenja ima mjesta i za (pri)morskoga župana Rusina i za neretvanskoga vojvodu Jakova i za hrvatskoga kralja Slavca (1074.–1075. god.).

8. – Viktor Novak iznosi i ovu objekciju: »Medu darovnicima ne nalazi se nikako Krešimir, koji je prethodio Zvonimiru. Zar bi se moglo dopustiti, da je manastir postojao, a da ga se nije nekim poklonom sjetio taj vladalac, koji je inače također bio veoma širokogrud prema crkvi i manastirima.«⁹⁸

Na to se može odgovoriti, da je za vladavine Krešimira IV, osim manjih samostana, postojalo sigurno barem sedamnaest opatija u kraljevini Hrvatskoj i Dalmaciji.⁹⁹ Do nas su se pak sačuvala vijesti, da se Krešimir nekim poklonom sjetio samo pet od tih samostana: sv. Ivana i sv. Tome u Biogradu na moru, sv. Krševana i sv. Marije u Zadru i sv. Stjepana u Splitu.

Sjetio se sv. Ivana, jer ga je on osnovao i dao mu kraljevsku slobodu;¹⁰⁰ sv. Tome, jer je i njega priznao kraljevskim samostanom;¹⁰¹ sv. Krševana, jer su ga brojni Krešimirovi preci redom obdarivali poljima i zemljištima;¹⁰² sv. Marije, jer je Čika, njezina utemeljiteljica, bila Krešimirova rodica;¹⁰³ a sv. je Stjepanu kod Splita darovao mjesto za mlin, jer su ga za to molili splitski nadbiskup i sustjepanski opat.¹⁰⁴ Osim toga treba istaći, da su svi od Krešimira nadareni samostani kao kraljevske ili gradske zadužbine imali karakter javnih ili općih ustanova, a sv. Petar u Selu bila je privatna opatija jedne vrlo bogate obitelji.

Zaključak bi ovoga članka bio: opatija sv. Petra Apostola u Selu sigurno je osnovana šezdesetih godina XI. stoljeća, i to, najvjerojatnije, oko 1069. godine.

Utemeljena je u deceniju (1059.–1069.), koji je u historiji benediktinskoga reda u Hrvatskoj registrirao najveći broj novopodignutih samostana, bilo muških, bilo ženskih, mahom po Dalmaciji.¹⁰⁵ Bio je to odraz snažnoga

⁹⁷ Ovdje *multi anni* ne moraju označivati duboku starost, kao što ni Petrov stric nadbiskup Pavao nije bio prestar, kada je još za života svojega oca Prestancija o sebi kazao, da je *annis gravatus* (Rački, n. dj., 39).

⁹⁸ Novak-Skok, n. dj., 193.

⁹⁹ To su, što se zna: Jedan u Solinu (ili Trpimirov ili sv. Mojsija), dva u Ninu (sv. Ambrozije i sv. Marija), dva u Zadru (sv. Krševan i sv. Marija), dva u Osoru (sv. Petar i sv. Benedikt), sv. Mihovil na otočiću Susku, dva u Splitu (sv. Stjepan i sv. Benedikt), sv. Petar u Supetarskoj Drazu na Rabu, dva u Biogradu na moru (sv. Ivan Evanđelist i sv. Toma Apostol), sv. Duje u Trogiru i sv. Bartul (po svoj prilici u Kninu). Sv. Jurja Koprivškoga, sv. Ivana Krstitelja u Trogiru i druge, vjerojatno u to vrijeme osnovane, ovdje ne brojimo.

¹⁰⁰ Rački, n. dj., 51–52.

¹⁰¹ Rački, n. dj., 64–65, 74–75.

¹⁰² Rački, n. dj., 62, 73.

¹⁰³ Rački, n. dj., 66.

¹⁰⁴ Rački, n. dj., 78–79.

¹⁰⁵ U tom razdoblju, koliko je poznato, nastali su muški samostani: sv. Petar u Supetarskoj Drazu na Rabu, sv. Ivan Evanđelist u Biogradu na moru, sv. Petar u Selu i, vjerojatno, sv. Bartul u Kninu; zatim ženski: sv. Toma u Biogradu na moru, sv. Benedikt u Splitu, sv. Duje u Trogiru i sv. Marija u Zadru.

gibanja protiv svjetovne investiture u crkvi i protiv simonije, a za poboljšanje discipline u kleru. Taj reformni pokret, kojemu je stajala na čelu opatija Cluny u Burgundiji, upravo je tada preko Laterana najjače zapljuskivao naše obale, na kojima je u benediktinskim samostanima podizao vrlo čvrste točke uporišta za dalju obnovu crkvenih ustanova.

Naprotiv od 1070. godine, za više decenija, ne može se sa sigurnošću odrediti osnutak nijedne opatije u kraljevini Hrvatskoj, ni muške ni ženske. Najmanje su pak za to bile prikladne prilike neobično burnih i nesigurnih devedesetih godina XI. stoljeća, koju je periodu Barada ovako obilježio: »Sa Zvonimirovom smrću nastaje metež i anarhija u Hrvatskoj«.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Barada, n. dj., 189.